

H260 Gustaviansk konst¹

2026-06-15

Sven Erik Mattsson

Visste du att H260 Gustaviansk Konst finns med tre olika RT och kan du skilja dem åt? Har du undrat över varför RT 6x2,5 är ovanligt? Läs om vad ett H260 kan berätta om sin härkomst och tillblivelse.

Inledning

I Häftessamlaren, Nummer 1 (169), mars 2020 [2] gjordes en indelning av H260 Gustaviansk konst i sex olika tryckserier. Den baserades på huvudtyp, omslagets klichétyp och kontrollnumrets position i sidled. I denna artikel presenteras permanenta kännetecken på sex av de tolv inlagorna på det undre bandet där kn sattes. På tre andra finns skador som uppstod efter hand. De kan också användas för att fastställa den kronologiska ordningen mellan tryckserierna. Kännetecknen visar att de sex tryckserierna är äkta kn-serier och därmed att indelningen i tryckserier kan baseras helt på inlagorna.

Tidigare försök att hitta kännetecken på inlagorna för H260 hade tyvärr ingen framgång alls. En inlaga har ofta flera punkter som inte borde vara där och det är tidsödande och arbetsamt att gå igenom hundratals inlagor för att kontrollera om en punkt verkligen kan användas som kännetecken. Den första indelningen i tryckserier förenklade arbetet oerhört mycket. Antag att ett häfte med kn har en punkt eller annan avvikelse som man vill undersöka om den kan användas som kännetecken. Ett första test är då att se om andra inlagor med samma rest i serien har samma punkt eller avvikelse.

Inlagorna inhäftades av de dåvarande häftesmaskinerna HM3 och HM4 och fick omslag med lite olika egenskaper som manifesteras av de fyra huvudtyperna (A1, A2, B1 och B2), olika RT, klichétyper, och rygpperforering. De sex tryckserierna baseras på häften med kn eller kn + RT. Deras egenskaper i de sex tryckserierna kartlades för få en mer detaljerad karakterisering. I tre av tryckserierna kan alla dess häften identifieras av omslagens unika klichétyp. Detta är en orsak till att indelningen med hjälp av klichétyp blev riktig.

¹ Publicerad i Häftessamlaren nummer 3 (187), sept 2024

2024-11-25 Version för hemsidan.

2025-03-24 Nytt högsta kn i TS 4. I Appendix 2 hade linjen för kännetecknet för ytterkliché 5 blivit dold.

2026-06-15 Nya kn-tusental och kn-gränser

Grundläggande fakta och data om H260 finns samlade i tre appendix för att göra den enkelt tillgänglig vid undersökning av ett H260:

- 1 **Appendix 1:** Beskriver indelningen av H260 i de fyra huvudtyperna A1, A2, B1 och B2 och den viktigaste information är att använda UV-lampa för att enkelt och säkert skilja på A1 och A2.
- 2 **Appendix 2:** Ger kännetecken omslagsklichéerna och vilka klichétyper som finns. För det andra beskrivs de två inhäftningsmaskinerna HM3 och HM4: ritsar och räfflor. Några möjligheter att skilja på omslag från HM3 och HM4 diskuteras. Slutligen summerar en tabell för varje tryckserie om HM3 eller HM4 har använts och förekomst av RT och RT + kn.
- 3 **Appendix 3:** Ger kännetecken på inlagor för H260.

Undersökningen baseras på över 500 stycken H260 med kontrollnummer och stort antal andra utan kontrollnummer.

Den grundläggande indelningen i tryckserier

TS	H260		Kliché- typ	Kn-intervall	Antal kn-tusental
1	A1		1~1	44630–87155	44
2	A1		1~2	31094–72255	41
3	A1	A2	1~1	18977–42308	25
4		A2	1~5	59747–86009	27
5		A2	1~1	21827–40814	20
6		B2	1~4	75602–87374	13

Tabell 1. Tryckserierna TS 1–6.

Tabell 1 visar den grundläggande indelningen i tryckserier av H260. I [2] gjordes en uppdelning i sex tryckserier, som baserades på huvudtyp, klichétyp och kontrollnumrets position i sidled. Den var i sig riktig, men den tog stöd av omslagen. Nu definieras indelningen helt av inlagorna och deras kn med hjälp av begreppet kontrollnummerserier. Det är fastställt att alla inlagor är tryckta med en cylinder.

Då det fanns en osäkerhet om i vilken ordning tryckserierna producerats så numrerades de med romerska siffror. I Tabell 1 är de numrerade med arabiska siffror eftersom det nu finns goda argument för den angivna ordningen. Ordningen har kastats om mellan TS I och TS II och mellan TS IV och TS V.

Försåld upplaga anges till 2.51 miljoner häften. Då cylindern hade två band med häftesinlagor kräver det minst 126 kn-tusental. Tryckserierna i Tabell 1 omfattar runt 170 kn-tusental. Antalet observerade kn-tusental ger en kassation på 20–35%, vilket är rimligt.

TS	Kn-intervall		Kända kn-tusental	Saknade kn-tusental
1	44630–87155	A1	44, 45, 46, 47–50, 51, 52–53, 55–56, 57–60, 62–63, 65–67, 68, 70, 72–73, 76–79, 80–82, 83, 84–87	54, 61, 64, 69, 71, 74–75
2	31094–72255	A1	31, 32, 33, 34–35, 36–38, 39, 40–41, 42–43, 44–45, 46–50, 51–52, 53–57, 58–69, 70–71, 72	
3	18977–42308	A1 A2	22–24, 25–26, 27–28, 30–31, 32, 37–38, 39–40, 41–42 18–19, 21–22, 26–27, 29, 32–33,	20, 34–36
4	59747–86009	A2	59–60, 61, 63–64, 65–66, 67, 68–74, 75–76, 77, 78–80, 81–86	62
5	21827–40814	A2	21, 22–24, 25–26, 27–29, 30–36, 37–40	
6	75602–87374	B2	75–87	

Tabell 2. Kända kn-tusental i TS 1–6.

Tabell 2 visar att häften med de flesta kn-tusental finns. Endast 15 kn-tusental har ännu inte observerats. Täckningen av kn-tusental är alltså mycket god. Avståndet mellan kända kn i ett intervall är högst 600 kn, dvs. 2×6000 häften. En rulle med färdigtryckta häftesinlagor från 2:a Goebelpressen, G2, innehöll enligt uppgift i Atlas häfteshandbok [3] en 600–700 m lång frimärksbana. Detta motsvarade 2×9500 – 2×12000 stycken H260 häften. Sannolikheten för att det finns en annan variant i intervallet är alltså liten.

Kännetecken på inlagor

En tryckserie handlar primärt om inlagorna och den representeras av de inlagor som tryckts som ett jobb av en tryckpress utan avbrott för tryckning av annat. Vad finns det för möjligheter att göra en indelning direkt baserad på inlagorna utan att ta hänsyn till omslagen? Indelningen med avseende på positionen av kn visade sig inte vara tillräckligt kraftfull. Det bästa sättet är att identifiera kontrollnummerserierna genom att beräkna kn-rester. Problemet är att det fordrar att man kan identifiera minst en av inlagorna. Om det finns inlagor med cyls så är dessa lätta att identifiera. Tyvärr har inga inlagor i H260 några cyls. Det är nödvändigt att hitta kännetecken i form av fel eller skador på inlagorna som uppstod vid präglingen av cylindern eller under tryckning.

Kännetecken på inlagor finns i Appendix 3. Den första kännetecknet som hittades var S1a. När cylindersiffror saknas finns det inget givet sätt att numrera inlagorna, så denna inlaga fick nummer 1 och det fastställer numreringen på övriga inlagor då numreringen skall gå med ökande kn. Kn har sekvensen 1, 11, 9, 7, 5, 3, 1, osv. Här dyker ett fundamentalt problem upp. I en kn-serie sätts kn antingen på udda eller jämna inlagor. Vilken inlaga har nummer 2? En 14-svit med kn 83674 från TS 1 löste problemet.

Kontrollnummerserier

Kontrollnummerserier och beräkning av rester är en metod att sortera häften med kn i serier som hör ihop. När det gick enligt plan, sattes ett kontrollnummer på inhäftningsremsan på var tionde inlaga i det undre bandet. Det betyder att en inlaga X som fick ett kontrollnummer också fick ett nytt 6 kn senare och så vidare. Om vi känner ett kn för en inlaga så går det alltså att beräkna de följande kn genom att successivt addera 6. Det går också att beräkna tidigare kn genom att successivt subtrahera 6. En verklig kn-serie har givetvis en början och ett slut som kanske inte är känt. Men vi kan tänka oss en utvidgad serie och subtrahera tills det blir ett kn som är mindre än 6 och större än eller lika med 0. Det betyder att det endast finns 6 olika serier av kn för en inlaga. Vi kan klassificera dessa sex serier med det första värdet inlagan skulle få om kontrollnummerräkneverket startade med 0. Detta första fiktiva värdet kan räknas ut som resten vid division med 6. Ett enkelt sätt att beräkna denna rest är att ta fram en telefon och dividera kn med 6. Resten fås genom att multiplicera decimaldelen med 6 och sedan avrunda till närmsta heltal eller genom att använda tabellen nedan

decimaldel	.0000	.1666	.3333	.5000	.6666	.8333
rest	0	1	2	3	4	5

Varje tryckserie för H260 är en kontrollnummerserie, vars rester anges i Tabell 3.

TS	H260	Kliché- typ	Kn	Kn-rester för de olika inlagorna											
				12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
1	A1	1~1	44630–87155		5		0		1		2		3		4
2	A1	1~2	31094–72255	2		3		4		5		0¹		1	
3	A1, A2	1~1	18977–42308	0		1		2		3		4		5	
4	A2	1~5	59747–86009	4		5		0		1		2		3	
5	A2	1~1	21827–40814		2		3		4		5		0		1
6	B2	1~4	75602–87374		3		4		5		0		1		2

¹ kännetecken finns från kn 59-tusen

Tabell 3. Kn-rester för de olika inlagorna i TS 1–6. Rester på inlagor som har något kännetecken i tryckserien är markerade med fetstil.

Låt oss titta på huvudkolumnen "Kn-rester på de olika inlagorna" i Tabell 3. Om man håller inhäftningsremsan nedåt så att kn blir rättvänt så ökar inlagans nummer åt vänster. Det är därför inlagorna förekommer "baklänges" i kn-kartan. En rad representerar en kn-serie och talen 0–5 visar på vilka inlagor kn sitter och deras rest. Sett ur cylinderns synvinkel vandrar kn två steg bakåt varje gång. Det beror på att cylinderbandet har tolv inlagor medan steget mellan två kn är endast tio inlagor. Om kn sätts på var tionde inlaga på ett band med tolv inlagor finns det två möjliga utfall:

1. I TS 1, TS 5 och TS 6 sattes alla kn på **udda** inlagor med en cykel 1, 11, 9, 7, 5, 3 och åter 1.
2. I TS 2, TS 3 och TS 4 sattes alla kn på **jämna** inlagor med en cykel 2, 12, 10, 8, 6, 4 och åter 2.

Alla de sex tryckserierna är kn-serier med unika konstanta kn-rester. För alla tryckserierna utom för TS 2 så har minst tre inlagor med kn kännetecken som finns där i hela tryckserien. TS 2 har två inlagor, 8 och 10, med kn och kännetecken som finns där hela tiden och inlaga 4 får ett kännetecken vid kn 59-tusen.

Är det möjligt att någon kn-serie innehåller delar från två olika kn-serier? Det kan undersökas genom att kontrollera om det finns snabba hopp fram och tillbaka i någon egenskap. Naturligtvis kan omslagen inte hoppa snabbt fram och tillbaka mellan A1, A2 eller B i en kn-serie. Det gör de inte i de sex serierna. I endast TS 3 finns det häften av olika huvudtyper, nämligen A1 och A2 och inga snabba hopp fram och tillbaka har observerats där. För en sekvens av kn har omslagsklichéerna i följande sekvens 1~1, 4~4, 7~7, 3~3, 6~6, 2~2, 5~5, 1~1 etc. Så länge denna följs så är resten vid division med 7 konstant med avseende på omslagskliché. För att karakterisera en sekvens används resten för ytterkliché 1. Om denna rest hoppar fram och tillbaka mellan två värden, kan det indikera att två olika serier blivit sammanblandade. Detta test ger inga tecken på att någon av kn-serierna innehåller dubbla delar.

Det fantastiska är att det är enkelt att placera in ett H260 med kn i rätt tryckserie:

1. Bestäm klichétyp för omslaget.
2. Beräkna rest vid division av kn med 6.
3. Använd dessa data i Tabell 4.

Kliché- typ	H260	TS	Kn	Inlagor för olika kn-rester					
				0	1	2	3	4	5
1~1	A1	1	44630–87155	9	7	5	3	1	11
	A1, A2	3	18977–42308	12	10	8	6	4	2
	A2	5	21827–40814	3	1	11	9	7	5
1~2	A1	2	31094–72255	4¹	2	12	10	8	6
1~4	B2	6	75602–87374	5	3	1	11	9	7
1~5	A2	4	59747–86009	8	6	4	2	12	10

¹ kännetecknen finns från kn 59-tusen

Tabell 4. Visar för varje klichétyp och kn-rest vilken inlaga häftet har. Inlagor som har något kännetecknen i tryckserien är markerade med fetstil.

Om klichétypen är 1~2, 1~4 eller 1~5 är tryckserien entydigt bestämd och kn-resten ger direkt vilken inlaga häftet har. Om inlagan är markerad med fetstil skall den ha kännetecknen enligt Appendix 3. Kontrollera gärna att så är fallet.

Om klichétypen är 1~1 så kan häftet tillhöra TS 1, TS 3 eller TS 5. Använd kn-intervallen för ledning av vilka alternativ som bör testas först. Notera att det finns en viss risk att alla de tre intervallen kan överlappar varandra vid 40–45-tusen. Det är inget problem förutom då resten är 3 och häftet är H260A1. Då kan häftet tillhöra både TS 1 och TS 3. Problemet att hänföra ett H260 till en tryckserie diskuteras mer generellt i sektionen "Kan ett neutralt H260 hänföras till en specifik tryckserie?".

Tips -- Kontrollnumrens position i sidled kan utnyttjas vid köp på internet

Beskrivningen av ett auktionsobjekt på internet är ibland endast en bild av inlagan. En del av en sådan möjlig bild visas till vänster. Man kan se var kn sitter i sidled och det kan vara till hjälp att klassificera häftet. Det är enkelt att fastställa att kn har positionen 0Q000.

En del kontrollnummer sitter till vänster, 000.00–0000.0 och på andra sitter de till höger, 0.0000–00.000. Eftersom kontrollnumren på H260 sitter upp och ned i förhållande till frimärksbilderna kan det lätt bli missförstånd med vad som menas med vänster och höger. Definitionen är här att när man talar om kontrollnummer skall man hålla häftet så att kontrollnumren ses rättvända. Problemet minskar om man använder beteckningar som 00.000 för att visa var mittpunkten på häftet sitter i förhållande till kontrollnumret. I Tabell 5 används förkortade beskrivningar ytterligheterna markeras så intervallet 000.00–0000.0 betecknas med 000.0.0 och intervallet 0.0000–00.000 betecknas 0.0.000. Om mittpunkten befinner sig inom en siffra ersätts 0 med Q som brukligt.

TS	Kn-intervall	Kn-tusental				
		18–30	31–42	43–58	59–74	75–87
1	44630–87155			000.Q0	000.Q0	000.Q0
2	31094–72255		000.Q0	000.Q0	000.Q0	
3	18977–42308	00.000	00.000			
4	59747–86009				0.Q000	0.Q00
5	21827–40814	00.0Q0	00.000			
6	75602–87374					00.Q00

Tabell 5. Kontrollnumrets position i sidled för de sex tryckserierna i olika kn-intervall.

Tabell 5 visar direkt att häftet i bilden ovan med kn 73234 som har positionen 0Q000 är ett H260A2 från TS 4. Resultatet är inte alltid entydigt. Det kan finnas flera möjliga alternativ. I brist på annan information kan det ge lite underlag till om man skall köpa häftet.

Inhäftningen av tryckserierna

TS	klichétyp	omslag	HM
1	1~1	A1	4
2	1~2	A1	4
3	1~1	A1, A2	3A
		A1, A2	4
4	1~5	A2	4
5	1~1	A2	3B
6	1~4	B	4

Inhäftningen av inlagorna från en tryckserie kunde ske vid olika tillfällen av olika häftningsmaskiner. Två olika inhäftningsmaskiner, HM3 och HM4, användes för inhäftning av H260. Grundläggande fakta om HM3 och HM4 finns i Appendix 2. Tabellen till vänster visar inhäftningen för TS 1–6 och om det är HM3 eller HM4 eller båda som gjort den.

För häften med kn + RT så visar RT om det är HM3 eller HM4 som har gjort inhäftningen. Tyvärr avslöjar häften med kn + RT inte hela sanningen. För TS 3 har inte HM4 inhäftat några inlagor med kn

+ RT. Det är nödvändigt att kunna avgöra det på annat sätt. I Appendix 2 presenteras några möjligheter att fastslå om inhäftningen gjorts av HM3 eller HM4. De fungerar tyvärr inte för alla häften, men för mig har de gjort det i de flesta fall. För att besvara frågan om HM3 eller HM4 har inhäftat inlagor från en viss tryckserie är det inte kritiskt. Metoden har varit att för varje tryckserie gå igenom alla häften med kn och försöka bestämma vilken häftesmaskin som gjort inhäftningen. För alla tryckserierna utom TS 3 visade det sig endera HM3 eller HM4 hade inhäftat alla inlagorna.

För TS 3 visade det sig att både HM3A och HM4 hade inhäftat dess inlagor. Att HM3A hade gjort det var ingen överraskning då det finns häften kn + RT 6x2.5 i TS 3. Däremot är inga häften med kn + RT 8x2, typ 2 kända i TS 3. I [2] fanns det misstankar om att HM4 hade inhäftat inlagor från TS 3, men jag trodde att det skulle behövas ett häfte med kn + RT 8x2, typ 2 från TS 3 för att bevisa det. Ett skäl till misstanke var att häften med RT 6x2.5 är ovanliga. Med tanke på att serien omfattar 25 kn-tusental så borde de varit vanligare. Notera att för TS 3 saknas hela fem kn-tusental: 20, 34–36, 40. Är de kasserade? Mellanserier kommer lätt under radarn, då många samlare redan försett sig med häften med RT och kn och inte upptäcker att ett annat RT har dykt upp.

HM3	A1		22–23		27–28		30–31, 32		39–40, 41	
	A2	18–19, 21–22			26–27	29		32–33		
HM4	A1		23–24, 25–26					37–38		41–42

Tabellen ovan visar för TS 3 vilka av de kända kn-tusentalen som fick omslag av HM3 respektive HM4. Tabellen pekar på att omkring en tredjedel av inlagorna har inhäftats av HM4 och att alla är H260A1. Inga tecken finns på att HM4 har inhäftat några A2 i TS 3. De kan ju trots allt finnas eftersom inte alla kn-tusental för TS 3 är kända. Om det finns H260A2:0 eller H260A2:1 med omslag av klichétyp 1~1 som har gjorts av HM4 så hör de till TS 3.

Kan ett neutralt H260 hänföras till en specifik tryckserie?

Hitintills har fokus varit på häften med kn för att kunna bygga upp strukturen på tryckserierna och därigenom kunna undersöka andra egenskaper hos häftena i en tryckserie. Tyvärr säger inte häftena med kn i en serie allt då det i en tryckserie endast finns inlagor med antingen udda eller jämna nummer. För att till exempel analysera när en skada uppkommer och i vilka tryckserier den förekommer måste vi ha tillgång till häften med alla inlagor från alla tryckserierna. Dessutom finns det inga inlagor från övre bandet; det finns inga H260:1 med kn.

Låt oss titta på möjligheterna att bestämma till vilken tryckserie ett neutralt häfte tillhör.

Nr	klichétyp	omslag	TM	TS	Antal tusen kn
1	1~1	A1	3A	3	8
2			4	1, 3	44 + 7
3		A2	3A	3	10
4			3B	5	20
5	1~2	A1	4	2	41
6	1~5	A2	4	4	26
7	1~4	B	4	6	13

Tabellen till vänster visar vilka kombinationer det finns med avseende på klichétyp, omslag och HM. Raderna har numrerats för att förenkla referens till de sju olika varianterna. Det är svårt att ange hur många häften som finns av de olika varianterna. Som en indikation anges för hur många kn-tusental de är kända.

Då H260B bara förekommer i variant 7 betyder det att alla H260B kommer från TS 6.

För alla H260A bestäm klichétyp. Raderna 5–6 visar att om häftena har ett omslag av klichétyperna 1~2 eller 1~5 så är det enkelt att fastställa tryckserie för dessa. Resultatet är så långt

- Alla häften med omslag av klichétyp 1~2 hör till TS 2
- Alla häften med omslag av klichétyp 1~5 hör till TS 4
- Alla H260B hör till TS 6

”Alla” betyder att det också gäller häften med inlagor från bandet ”:1”. För att få en bra översikt av vad som finns av H260:1 har ett stort antal H260:1 undersökts för att få bland annat se om de har samma klichétyper och rygstryck. Resultat är att för var och en av dessa klichétyper så har häften med inlagor från band ”:1” samma huvudtyp, RT och e-mått som de med inlagor från band ”:0”.

En undersökning av häften med kontrollnummer kan ge en bra bild av vad som tryckts när det gäller inlagorna. När det gäller omslagen så måste vi också ha i åtanke att det fanns två band med inlagor på tryckcylindern. Vid en undersökning av häften med kontrollnummer får vi en bild av till exempel vilka häftesmaskiner som använts, vad omslagen har för egenskaper och vilka RT som förekommer i de olika serierna. Tyvärr säger det inte allt om häftena som har inlagor från det andra bandet. Ett verkligt exempel på detta är att det finns inga H260B1 med kontrollnummer. Kontrollnummer sattes endast på inhäfningsremsan för undre bandet ”:0”. Då det finns tillräcklig täckning av häften med kn från serien med H260B kan det konstateras att det finns inga H260B1:0. H260B1:1 är ett ovanligt häfte. Det fanns kanske endast en rulle med detta omslagspapper.

H260B och häften med omslag av klichétyp 1~2 och 1~5 utgör omkring hälften av upplagan och för dessa är det enkelt att hänföra alla häften till en tryckserie. Har häftet ett omslag av klichétyp 1~1 är det inte så enkelt. En speciellt svår nöt är att HM4 har gjort H260A1 med omslag av klichétyp 1~1 till inlagor från både TS 1 och TS 3.

Låt oss undersöka fallen 3 och 4, dvs H260A2 med omslag av klichétyp 1~1. Dessa kan ha gjorts av HM3A för TS 3 eller HM3B för TS 5. Det är möjligt att HM4 också har gjort sådana häften för TS 3. Inga sådana häften är kända, men undersök gärna möjligheten då det är ganska lätt att titta på rygpperforeringen och se om det finns en fläck på ytterkanten av baksidan. Alla rapporter om att ett sådant häfte existerar är välkomna.

TS	HM	Avstånd från nederkant till text på sida II
3	HM3A	17–18 mm
5	HM3B	13–16 mm

Om häftet har ritsar så har det gjorts av HM3B och det hör till TS 5. Men vad gör man om det saknar ritsar? Hur skiljer man på H260A2 från HM3A och HM3B? För en del andra häften har det visat sig att avståndet från häftets nederkant till texten på sida II kan vara särskiljande. En

genomgång av häften med kn från TS 3 och TS 5 visar att det avståndet är särskiljande, se tabellen. Detta är en generell metod för att skilja på häften som har gjorts av HM3A eller HM3B, men den förutsätter att vi på ett annat sätt har fastställt att häftet har gjorts av HM3 och inte av HM4. Vi känner inga H260A1 som gjorts av HM3B, men metoden gäller både för H260A1 och A2. Om man finner att ett häfte har gjorts av HM3B bör man givetvis undersöka om det har ritsar och vice versa om man finner att det gjorts av HM3A.

Vid jämförelse av häften gjorda av HM3A och HM3B noterades en skillnad i omslagstrycket. En svårighet vid boktryck är att ge större färgade ytor en jämn färg. Det blir gärna ofärgade streck och öar. För H260 så har HM3A gjort ett bättre arbete än HM3B. Titta på "4:50" på omslagets framsida. Nyansen på den bruna färgen är olika. På häften från TS 3 är den mörkare och mer glansig än den på häften från TS 5, där färgen i många fall är torr och dåligt täckande. Titta i släpljus och "vicka".

Fallet 2 med H260A1 med omslag av klichétyp 1~1 som gjorts av HM4 återstår. Inlagorna kan komma från både TS 1 och TS 3. Dessa häften utgör omkring 30% av upplagan, varav 80–90% tillhör TS 1 och 10–20% tillhör TS 3.

TS	HM	Avstånd från nederkant till text på sida II
1	HM4	15–18 mm
3	HM4	13–16 mm

Tyvärr är placeringen av texten på sida II inte särskiljande. Förekomsten av fläck på ytterkanten av sida IV har också studerats. Mina 20 häften med kn och omslag gjorda av HM4 från TS 3 har alla en väl synlig fläck som är runt 1 mm bred. Häften med kn från TS 1 saknar helt fläck eller om

fläck finns så är den oftast smalare. Det är troligen så att om avståndet från nederkant till text på sida II är större än 17 mm och fläcken saknas eller är smal så tillhör häftet TS 1. Jag kan inte med säkerhet hänföra något av mina H260A1 med omslag av klichétyp 1~1 och gjorda av HM4 till TS 3.

Lyckan skulle vara att hitta ett där inlagan har skadan S4a, eftersom det är säkert tecken på att inlagan tillhör TS 3 då inga inlagor 4 har denna skada i TS 1. I början av TS 1 (kn 44–49-tusen) kan omslaget med innerkliché 1 på sida III ha ett cm-långt streck under texten.

Tyvärr måste slutsatsen vara att det ännu inte finns något säkert sätt att för alla H260A1 med omslag av klichétyp 1~1 gjorda av HM4 avgöra om de kommer från TS1 eller TS 3. Med tanke på antal kända kn-tusental så hör de allra flesta till TS 1 och de som hör till TS 3 är ovanliga.

Kronologin för tryckserierna

Tryckserierna har numrerats i kronologisk ordning.

De finns två typer av skador på inlagorna:

1. S1a, S5a, S8a, S9a, S10a och S11a blev till vid präglingen av cylindern då de finns från början
2. S3a, S4a, S7a och S7b dyker upp under tryckningen av inlagorna.

TS	S3a	S4a	S7a	S7b
1				
2		x		
3		X		
4	X	X	X	X
5	X	X	X	X
6	X	X	X	X

Skador som dyker upp under tryckningen av inlagorna är intressanta för bestämningen av ordningen mellan tryckserierna. I tabellen till vänster betyder X att skadan finns i hela serien och x betyder att skadan uppstår under tryckningen av tryckseriens inlagor.

Skadorna S3a, S7a och S7b finns i TS 4–6, men inte i TS 1–3. Det betyder att TS 1–3 måste ha tryckts före TS 4–6. En omförokromning av tryckcylindern före TS 4 är en möjlig orsak till skadorna S3a, S7a och S7b. TS 1 kom först eftersom ingen av skadorna S3a, S4a, S7a och S7b finns på några inlagor från denna tryckserie. Ingen av dessa skador finns från början av TS 2, men S4a dyker upp vid kn 59-tusen.

Det finns neutrala häften stämplade Stockholm PFA på utgivningsdagen och dessa är H260A1 med omslag av klichétyp 1~1 eller 1~2. Före utgivningsdagen bör mer än en serie tryckts. TS 3 kommer efter TS 1–2, eftersom S4a finns i hela TS 3.

HM3 har inhäftat inlagor från TS 3 och TS 5. Vid inhäftning av inlagor från TS 3 sattes RT 6x2.5 och vid inhäftning av inlagor från TS 5 sattes RT 8x2 av typ 1. Med andra ord så betyder det att TS 3 inhäftades av HM3 före ombyggnaden och att TS 5 inhäftades efter ombyggnaden som gjordes i början av 1973. Det betyder att TS 3 trycktes under 1972 eller tidigt 1973 och att TS 5 måste ha tryckts senare. H266 I Dalom som gavs ut 73-03-02 finns både med RT 6x2.5 och RT 8x2 av typ 1 och har alltså inhäftats av HM3 både före och efter ombyggnaden.

Kända skador ger ingen ledning för ordningen av TS 4–6. Skadan S7b som är en punkt 0,8 mm under bild och 1,3 mm framför "CZ. SLANIA", försvinner någonstans i intervallet 79–80-tusen. Samtidigt är inte alla delar av "CZ." synliga, vilken kan bero på dålig infärgning. Jag har inte förstått mönstret. Ibland har vartannat häfte med kn bra infärgning och men nästa häfte med kn har dålig infärgning. Det finns också h260B2: 1 där delar av "CZ." inte heller är synliga. Har det hänt något med infärgningen som gjorde att S7b försvann?

Förekomst av delar av plåtskarven på omslaget motiverar ordningen. Plåtskarven går i ovankanten av kliché 7 och i underkanten av kliché 1 för både ytter- och innerklichéerna. På omslagen kan delar av skarv synas i överkanten för klichéerna 7 eller i underkanten för klichéerna 1 beroende på hur häftena skurits. Låt 1u och 7u beteckna kliché **utan** skarv och 1s och 7s med **skarv**.

I början av TS 1 (kn 44–49-tusen) syns skarven på innerkliché 1 på sida III, 4 mm under slutet av ordet konstskede, som ett cm-långt streck i nederkanten. I TS 4 börjar delar av plåtskarven uppträda mer frekvent. Alla åtta varianterna 1u~5, 1s~5, 7u~4, 7s~4, 4~1u, 4~1s, 3~7u och 3~7s finns. Jag har följande sekvens kn 70941 med 1u~5, kn 70942 med 4~1s, kn 70943 med 7u~1 och kn 70944 med 3~7u. Den indikerar att skarv på omslagssidan uppkom under inhäftningen av TS 4.

För TS 5 finns delar av skarven genomgående på ytterkliché 1 och innerkliché 1; dvs följande varianter finns genomgående 1u~1s och 7s~7u och 1u~1s. För TS 6 finns delar av skarven genomgående på ytterkliché 7 och innerkliché 7, dvs följande varianter finns genomgående 1u~4, 7s~3, 5~1u och 4~7s.

TS 3 innehåller häften med omslag A1 och A2. Ingen tryckserie innehåller både A2 och B. En förklaring kan vara att under 1973 utgavs H264 Kungliga Teatern 200 år och H270 Nordiska Museet vilka liksom H260 har gulbruna omslag. H264 gavs ut 1973-01-18 och inlagorna trycktes i december 1972 och januari 1973. Eftersom H264 har RT 6x2.5 (svart eller brunt) så inhäftades de häftena av HM3 före ombyggnad. De flesta H264 har omslag av typ H260A2, men i sista tryckserien finns det häften med omslag av typ H260A1 vid kn 88–95-tusen och där finns även det ovanliga RT 6x3.5 svart, vilket enligt hörsägen berodde på brist av den violetta färgen. Den sista delen av serien med kn i intervallet 96–02-tusen har omslag av typ H260A2. Inga H264 med omslag av typ H260B är kända. H270 gavs ut 1973-10-24 och H270A har ett omslag som är av typ H260A2. H270B har omslag av typ H260B, vilket att övergången från omslag av typ A2 till B skedde vid inhäftning av H270.

Sammanfattning

Artikeln presenterar permanenta kännetecken på sex av de tolv inlagorna på bandet som hade kn och kännetecken som uppkom senare för ytterligare tre inlagor, se Appendix 3. Med hjälp av dessa kännetecken identifierades sex kn-serier som nu utgör de sex tryckserierna i Tabell 1 numrerade i kronologisk ordning. Tryckserierna omfattar runt 170-kn tusental. Endast 14 kn-tusental har ännu inte observerats, Tabell 2. Täckningen av kn-tusental är alltså mycket god.

Kännetecken på omslagsklichéerna och grundläggande fakta om inhäfningsmaskinerna HM3 och HM 4 finns i Appendix 2. Redovisningen av inhäftningen av de sex tryckserierna inkluderar om HM3 eller HM4 har inhäftat inlagorna, omslagens klichétyp, förekomst av huvudtyperna, RT och RT + kn. En sammanfattande tabell finns i slutet av Appendix 2.

En procedur för att bestämma vilken tryckserie ett neutralt häfte hör till presenteras. Alla H260A2 och H260B samt alla de i TS 3 som HM3 har inhäftat går att identifiera och sortera ut. Dessa häften omfattar omkring 70% av upplagan. De återstående är alla H260A1 med omslag av klichétyp 1~1 gjorda av HM4, varav 80–90% tillhör TS 1 och 10–20% tillhör TS 3. Vissa kan sorteras ut, men tyvärr måste slutsatsen vara att det ännu inte finns något säkert sätt skilja dem åt.

Rapportera

Jag är mycket intresserad av kommentarer. Rapporter om nya kn-tusental och RT är också välkomna. Kontakta Sven Erik Mattsson, E-post SvenErik.B.Mattsson@gmail.com

Referenser

1. Carlsson, A. och R. Åhman: H259 Stockholmia 74 I, Häftessamlaren, nummer 2 (50), juni 1990.
2. Mattsson, S.E.: H260 Gustaviansk Konst, Häftessamlaren, nummer 1 (169), mars 2020.
3. Rune Åhman. Atlas Häfteshandbok över maskintillverkade posthäften, 1989

Appendix 1. Indelning av H260 i A1, A2, B1 och B2 samt :0 och :1

Att skilja på H260A och H260B är lätt gjort enligt följande beskrivning

- A. omslaget saknar inslag av grova fibrer
- B. omslaget har inslag av grova fibrer

Man behöver inte studera papprets färg, glättning eller tryckets karaktär.

Antag att vi vill bestämma om ett H260A är A1 eller A2. I Atlas handbok [3] står för H260A

- 1. Mättat tryck, glättat omslag (UV-reaktion blåaktigt violett)
- 2. Mindre mättat tryck, oglättat omslag (UV-reaktion brunaktigt violett).

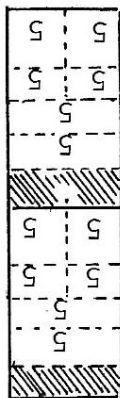
Man måste ha jämförelsematerial för att säkert kunna avgöra mättnaden på trycket. Det enklaste och säkraste sättet är att utnyttja det som står inom parentes i beskrivningarna och använda UV-lampa. Då UV-reaktionen i båda fallen är mörk så är det av största vikt att undersökningen görs i ett helt mörklagt rum där UV-lampan är den enda ljuskällan. Schemat för klassificering för H260 blir då

- A. omslaget saknar inslag av grova fibrer och dess UV-reaktionen är
 - 1. blåaktigt violett
 - 2. brunaktigt violett
- B. omslaget har inslag av grova fibrer dess nyans är
 - 1. gråbrun
 - 2. gulbrun

Använd UV-lampa för att skilja på H260A1 och H260A2 då det är både enkelt och säkert.

De två banden -- :0 och :1

Med extra
hål i remsan
(ex. H 260)

Tryckcylindern för inlagorna hade två band med vardera 12 inlagor. I nedre vänstra hörnet av sidan 30 i Atlas Häfteshandbok [3] finns vidstående figur som visar hur häftesinlagorna satt på cylindern i de två banden.

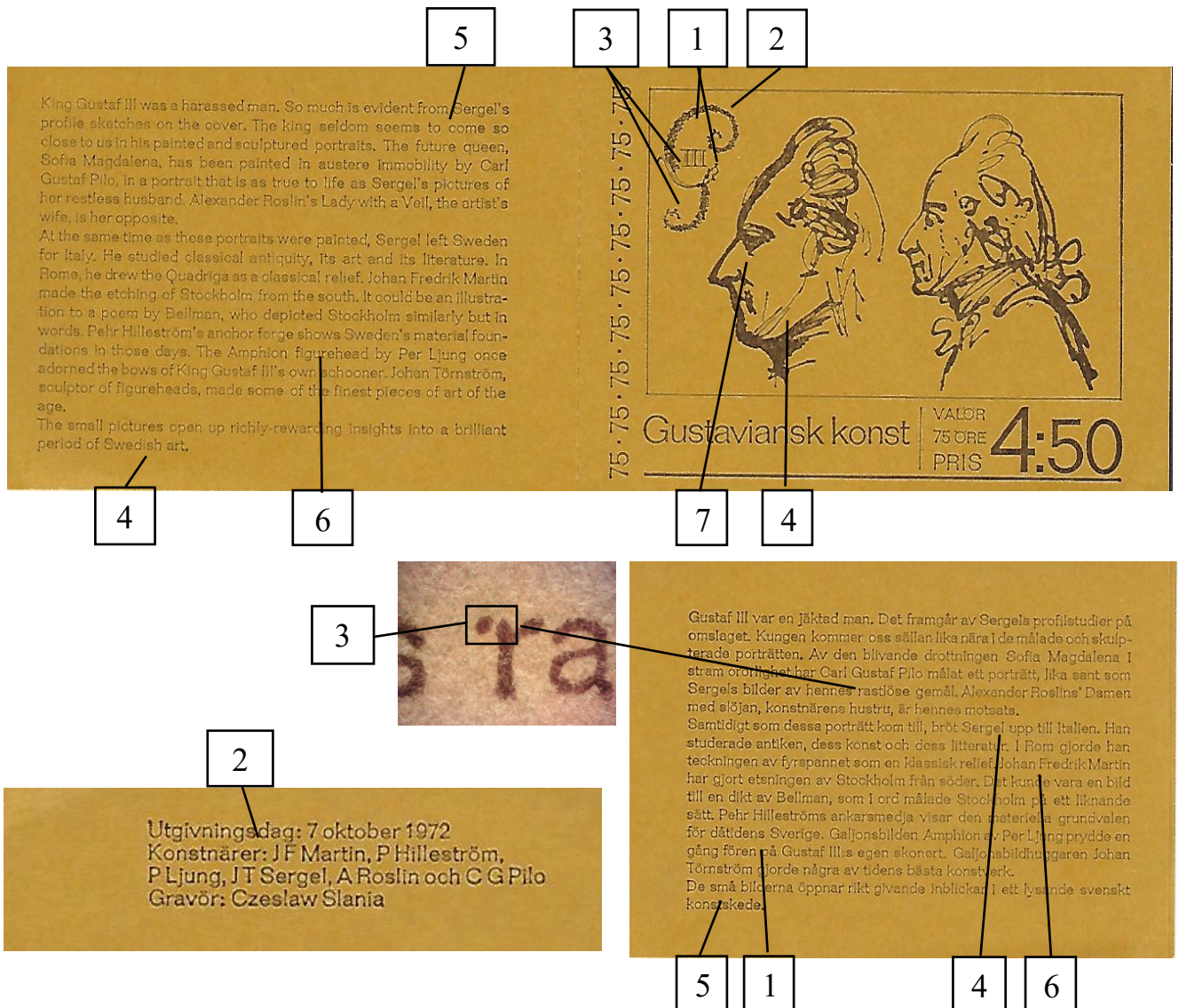
Kontrollnummer sattes endast på inhäftningsremsan för undre bandet. Alla dess inlagor har inget extra perforeringshål och betecknas med ":0". På inhäftningsremsan på övre bandet finns det normalt ett extra perforeringshål. Det kan finnas en del av ytterligare hål. Ibland finns det endast ett beskuret hål. Varianterna med extra hål betecknas med ":1". De kommer alla från det översta bandet. I Atlas Häfteshandbok [3] står

det inte om alla inlagor från övre bandet har extra hål eller om några fick det helt bortskuret. Hur skulle inhäftningsremsan från övre bandet bli utan extra hål? Om det blev så direkt vid delning av tryckrullen, så blev marginalen på de understa frimärkena från undre bandet mycket bred. Sådana häften är inte kända. Det skulle också kunna bli så om man beskar inhäftningsremsan på övre bandet efter delning, men fanns det något motiv för att göra det? Det finns en kraftig genomgående cylinderskada på en inlaga från övre bandet, se Appendix 3 för en bild. Skadan har inte hittats på någon inlaga utan extra hål. Med största sannolikhet är alla H260 :0 från det undre bandet.

Det finns tillräcklig täckning av häften med kn från serien med H260B för att konstatera att det endast finns H260B2:0 och därmed finns det inga H260B1:0. H260B1:1 är ett ovanligt häfte. Det har kanske funnits endast en eller två rullar med detta omslagspapper.

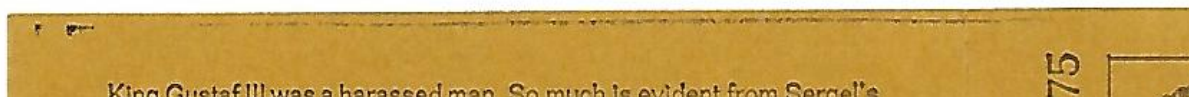
Appendix 2. Omslagen

Kännetecken på omslagsklichéer för H260

En uppsättning av omslagsklichéer har hittats. Kännetecknen är punkter på de markerade platserna, förutom för innerkliché 3, där första bokstaven i "rastlöse" är deformerad. Kännetecknen på innerkliché 7 saknas.

Plåtskarven går i ovankanten av kliché 7 och i underkanten av kliché 1 för både ytter- och innerklichéerna. På omslagen kan delar av skarv synas i överkanten för klichéerna 7 och i underkanten för klichéerna 1. I början av TS 1 (kn 44–49-tusen) syns skarven på innerkliché 1 på sida III som ett cm-långt streck i nederkanten, 4 mm under slutet av ordet konstskede. I TS 4 börjar de sedan uppträda mer frekvent och finns genomgående i TS 5–6.

H260A finns med de tre klichétyperna 1~1, 1~2 och 1~5 och H260B har alltid klichétypen 1~4.

Klichétyp	TS	H260	Omslagsklichéer						
1~1	1, 3, 5	A1, A2	1~1	2~2	3~3	4~4	5~5	6~6	7~7
1~2	2	A1	1~2	2~3	3~4	4~5	5~6	6~7	7~1
1~5	4	A2	1~5	2~6	3~7	4~1	5~2	6~3	7~4
1~4	6	B	1~4	2~5	3~6	4~7	5~1	6~2	7~3

De två häftesmaskinerna HM3 och HM4

Vid tillverkningen av häftena H260 användes två olika maskiner för tryckning av omslag och inhäftning. De går under beteckningarna den 3:e och 4:e häftesmaskinen. Vi kallar dem i det följande HM3 och HM4. För en allmän beskrivning av häftesmaskinerna, se Atlas Häfteshandbok [3]. I början av 1973 byggdes HM3 om. Då båda varianterna av HM3 användes för att inhäfta H260, så skiljer vi dem genom att kalla HM3 före ombyggnad för HM3A och efter ombyggnad för HM3B.

Typen på RT visar vilken häftesmaskin som använts för att inhäfta inlagan och producera ett häfte. Häften med

- Brunt RT 6×2.5 är alla från HM3A
- Svart RT 8×2 av typ 1 är från HM3B; RT har tätt tryck och klichén kan vara skadad så att RT har otryckta fläckar eller "hål".
- Svart RT 8×2 av typ 2 är från HM4; RT har glest tryck och är oftast ojämnt infärgade.

HM3A gjorde RT 6×2.5 för breda häften och RT 6×3.5 och avsikten var att de skulle ha samma färg som övrigt tryck på omslaget. Det blev inte alltid så på grund av förbiseende eller brist på rätt färg. I samband med ombyggnaden till HM3B bestämdes att alla RT skulle vara svarta i storlek 8×2 mm. Det betyder att häften med omslag med RT 6×2.5 har gjorts före de med RT 8×2 av typ 1 och att de senare producerats efter utgivningsåret 1972. Trots att avsikten var att RT från de HM3B och HM4 skulle vara lika, så går det att skilja på dem enligt ovan beskrivning.

Ritsar

Ett viktigt kännetecken på att HM3B användes för H260 är att HM3 satte horisontella ritsar med ett mellanrum på 2 mm på omslagets utsida. De kan sitta på i mitten på sida I eller upptill vid ryggen på sida IV. Ritsarna är ofta tydliga, men de kan var mindre markerade och svåra att se även i släpljus.

Räfflor

När häftesmaskinen hade vikt inlagan och klistrat in den i omslaget samt skuret av häftet skulle det vikas ihop. Det gjordes i falsningsverktyget, där en vals med falskniv pressade ned häftet mellan två valsar, som pressade till vecket och tryckte ihop häftet. Se vidare Atlashäfteshandbok, [3, sida 28]. Dessa valsar har ibland varit försedda med tänder eller räfflor, vikat kan ses som lodräta räfflor på omslaget. Räfflade omslag finns för

TS 1 vid kn 57-tusen

TS 2 vid kn 39- och 41-tusen

vid 41-tusen finns även kombinationen RT + kn med räfflat omslag.

Några sätt att fastställa om ett H260 är inhäftat av HM3 eller HM4

Alla H260B och alla häften med omslag av klichétyp 1~2, 1~5 och 1~4 (alla H260B) är inhäftade av HM4. Om häftet har RT så är det inte svårt att avgöra om häftet har gjorts av HM3 eller HM4. Om omslaget har ritsar så är det gjort av HM3B. Både HM3 och HM4 har inhäftat med omslag av klichétyp 1~1. Nedan presenteras några sätt att hantera problemet att skilja på om HM3 eller HM4 gjort häften med omslag av klichétyp 1~1.

Titta på ryggperforeringen när häftet är öppnat till häften. De H260, som HM3 har gjort, har en mer tydlig och skarpare ryggperforering än som gjorts av HM4. Det är svårt att ge exakta beskrivningar. Titta på andra häften som endast är gjorda av en häftesmaskin. Ett häfte som har ritsar visar hur en ryggperforering från HM3 kan se ut. Alla H264 har inhäftats av HM3 före ombyggnad. För exempel på ryggperforering från HM4 titta på H260 med omslag av klichétyp 1~2, 1~5 och 1~4. H259 Stockholmia I har inhäftats av både HM3 och HM4, men där klichétyperna är olika, se [1]. Alla H259AI med kn har inhäftats av HM4. Det slutliga förfallet av den perforeringstrissan manifesteras av H274B.

För det andra titta på omslagets baksida. Om det vid vänsterkanten i höjdläge med de fem nedersta raderna finnas en brunfärgad fläck (det kan se ut som om häftet kantstött), så är omslaget gjort av HM4. Sådana fläckar finns också på H259 med omslag av klichétyp 1~1.

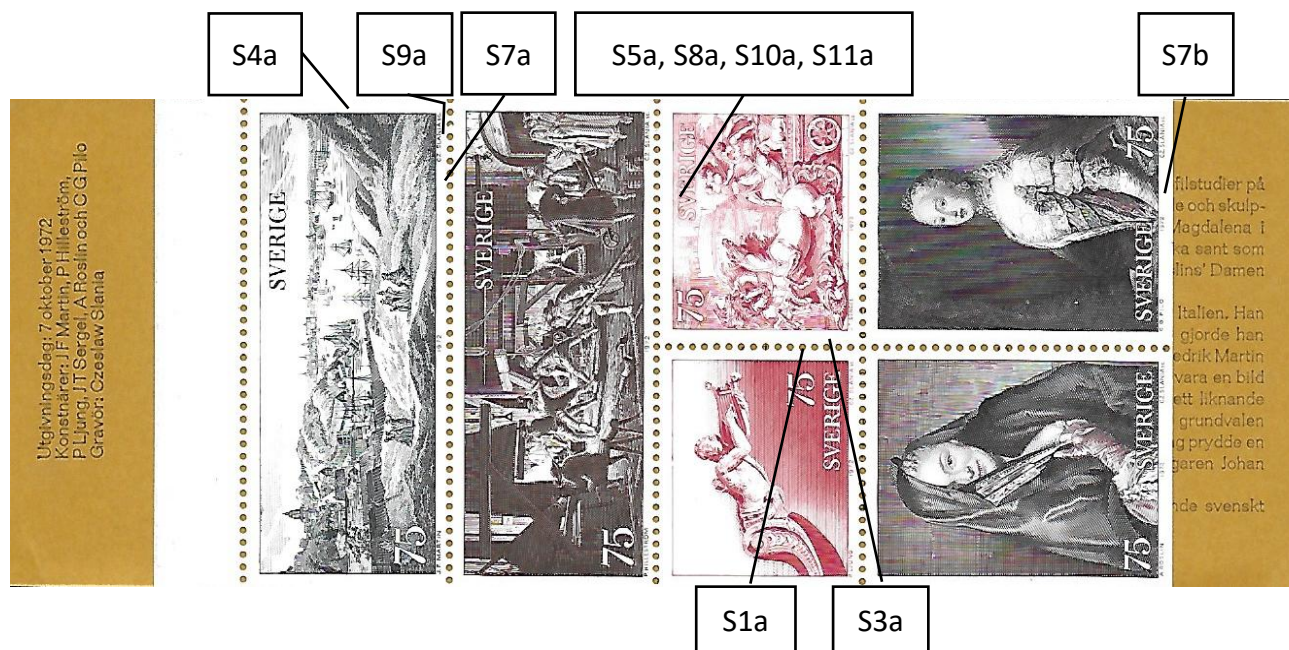
Förekomst av RT och RT + kn i de sex tryckserierna

TS	Klichétyp	HM	RT	H260	e [mm]	RT + kn
1	1~1	HM4	8×2, typ 2	A1	28–31	51, 62, 65, 77–79
2	1~2	HM4	8×2, typ 2	A1	29–30	41 (kan ha räfflor)
3	1~1	HM3A	6×2.5	A1	27–28	18–19
		HM4	8×2, typ 2	A1	28–31 ¹	
4	1~5	HM4	8×2, typ 2	A2	36–37	69–70
5	1~1	HM3B	8×2, typ 1	A2	19 (med hål)	22
					34–35 (med hål)	28, 37
					25–27	34
					41	30–31, 33, 36
6	1~4	HM4	8×2, typ 2	B1	40–41	(finns ej med kn)
				B2		77, 80

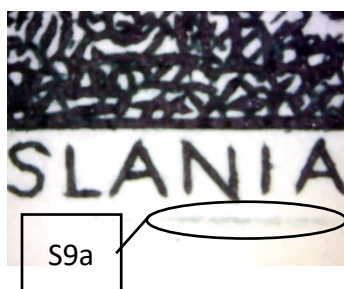
¹ när kn saknas går det inte säkert att skilja på om häftet kommer från TS 1 eller TS 3.

Appendix 3. Kännetecken på inlagor från undre bandet för H260

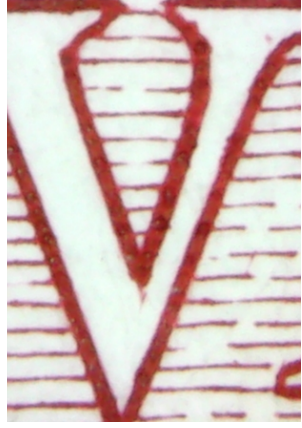
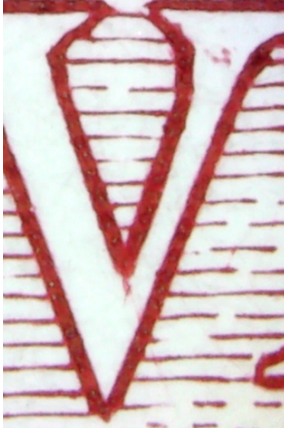
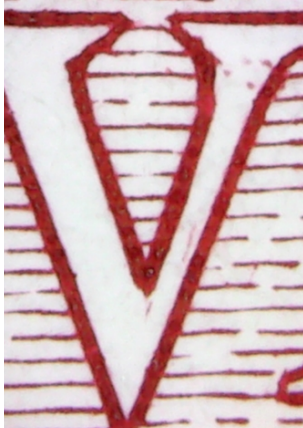
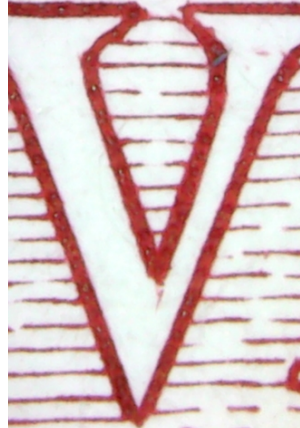
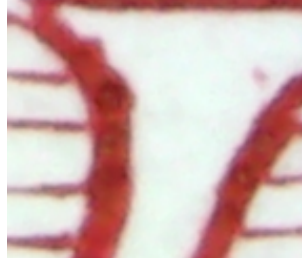

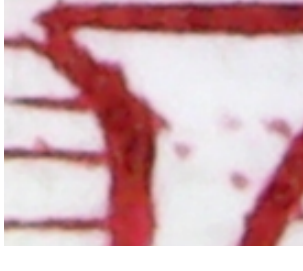

Nedanstående översiktsbild, tabell och detaljbilder visar på kännetecken på inlagor från undre bandet. Använd lupp. Skadorna S1a, S5a, S8a, S9a, S10a och S11a finns genomgående på inlagor i alla sex tryckserier. Detta visar att endast en cylinder har använts. Förekomsten av övriga skador redovisas i slutet av detta appendix.

Skada	Beskrivning
S1a	Svag röd prick i högermarginal, 6,0 mm nedifrån och 0,3 mm höger om bild.
S3a	Kort linje i vänstermarginal 2 mm nedifrån och 1,1 mm vänster om bild.
S4a	Punkt i högermarginal, 12,8 mm uppifrån och 0,9 mm höger om bild.
S5a	Skada i över högra delen av "V" i "SVERIGE", Se bilder nedan.
S7a	Punkt 1,8 mm under bild och 8,4 mm från högerkant.
S7b	Punkt 0,8 mm under bild och 1,3 mm framför "CZ. SLANIA".
S8a	Skada i över högra delen av "V" i "SVERIGE", Se bilder nedan.
S9a	Svagt grönt streck under "Slania". Se bild nedan. Ibland syns bara en inprägling.
S10a	Skada i över högra delen av "V" i "SVERIGE", Se bilder nedan.
S11a	Skada i över högra delen av "V" i "SVERIGE", Se bilder nedan.

Bilder på S5a, S8a, S10a och S11a

S5a	S8a	S10a	S11a
			
			
En punkt i böjen	Tre samlade och starka punkter	Fyra spridda punkter	En stark punkt

På det andra bandet (H260:1) finns skador som påminner om S5a, S8a, S10a och S11a. Iknande skador. Bilden till vänster visar ett exempel på en kraftig skada. Dessa skador uppstod troligen vid präglingen av cylindern

Förekomster av skador

Tabellen nedan visar förekomsten av ovan beskrivna skador. I en kn-serie sitter alla kn antingen endast på inlagor med udda eller jämna nummer. Om kn endast sitter på inlagor med udda nummer i en serie så ger inte häften i den serien någon information om en viss skada finns på en inlaga med jämnt nummer och vice versa. För att lösa detta har ett stort antal H260 utan kn undersökts.

TS	S1a	S3a	S4a	S5a	S7a	S7b	S8a	S9a	S10a	S11a
1	x			x			x	x	x	x
2	x		x ¹	x			x	x	x	x
3	x		x	x			x	x	x	x
4	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
5	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
6	x	x	x	x	x	x ²	x	x	x	x

¹ från kn 59-tusen, ² försvinner efter 79–80-tusen